

Owady

Marian Szymkiewicz, Elżbieta Szymkiewicz

STANOWISKA NĘKA ŚWIERSZCZOJADA *SPHEX FUNERARIUS* (GUSSAKOWSKIJ 1934) (HYMENOPTERA: SPHECIDAE) NA POJEZIERZU MAZURSKIM

W latach 2011-2012 w obrębie mezoregionu Równina Mazurska (Pojezierze Mazurskie) stwierdzono trzy stanowiska nęka świerszczojada *Sphex funerarius*. Jest to nowy gatunek dla Pojezierza Mazurskiego. Dotychczas błonkówka ta została w Polsce stwierdzona w następujących krainach: Pobrzeże Bałtyku, Pojezierze Pomorskie, Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Nizina Mazowiecka, Dolny Śląsk, Wyżyna Małopolska i Pieniny. Większość doniesień dotyczyła okresu sprzed roku 1950 (Olszewski *et al.* 2013). Według Skibińskiej (2004) ostatnie stwierdzenia z terenu Polski z 1. poł. XX w. pochodzą z Mazowsza. W ostatnich latach w Polsce gatunek ten obserwowano na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej (Glinki i Toruń), na Górnym Śląsku (Pustynia Błędowska), na Wyżynie Krakowsko-Wieluńskiej (Skały Rzędkowickie) i Wyżynie Małopolskiej (rezerwat Góry Pieprzowe) (Olszewski *et al.* 2013).

Na Pojezierzu Mazurskim stanowiska nęka świerszczojada wykryto w następujących miejscach:

- Leś. Biała Góra (Nadleśnictwo Drygały) kwadrat UTM EE64, 25 VI 2011 r.: dwa samce żerujące na kwitnącej macierzance *Thymus serpyllum*, w obrębie śródlądowej, silnie nasłonecznionej murawy położonej na lekko opadającym stoku z licznymi płatami macierzanki oraz kępami szczotliczy siwej *Corynephorus canescens* i pojedynczymi jałowcami *Juniperus communis*;
- tereny poligonu Orzysz (Nadleśnictwo Drygały) kwadrat UTM EE64, 16 VII 2011 r.: trzy samice kopiące norki w piaszczystym wzgórku na poboczu drogi prowadzącej przez rozległe wrzosowiska z samosiewami sosny, brzozy i osiki. Na poboczach drogi liczne płaty macierzanki i kępy jasiońca piaskowego *Jasione montana* (fot. 8);
- miejscowość Szuć (gm. Jedwabno, pow. Szczytno), kwadrat UTM DE82, 10 VII 2012 r.: dwa samce, trzy samice na kwiatach macierzanki; 20 VII 2013 r. – dwie samice na kwiatach macierzanki i od 28 VI do 30 VII 2014 r. liczebność oceniono na ok. 25-30 samic kopiących norki i przynoszących zdobycz. Jednocześnie maksymalnie obserwowano do pięciu samców. Największą liczbę osobników dorosłych w obrębie kolonii obserwowano

od 10 VII do 25 VII 2014 r. Łącznie wykryto kilkadziesiąt nerek na powierzchni ok. 100 m². Nęki zasiedlały lekko wyniesioną, rozległą murawę o wystawie południowo–zachodniej (fot. 7). Miejsce to użytkowane jest jako ekstensywne pastwisko porośnięte szczotlichą siwą, licznymi płatami macierzanki, rozchodnika ostrego *Sedum acre*, kępami jasiońca piaskowego. Murawa ta przylega do łąk i piaszczystej drogi, która biegnie skrajem ok. 35 letniego drzewostanu sosnowego.

Nęk świerszczojad jest jednym z naszych największych grzebaczowatych. Długość ciała samic waha się od 16 do 25 mm, a samców od 15 do 19 mm (Witt 1998). Jest to gatunek stosunkowo łatwo rozpoznawalny w terenie. Jest znacznie bardziej masywny i większy w porównaniu do nieco podobnych przedstawicieli z rodzaju *Podalonia* (piaśnica). Cechą charakterystyczną *Sphex funerarius* jest krótki stylak (trzonek), który osadzony jest nie pośrodku, ale po brzusznej stronie odwłoka. Kończyny samic są częściowo barwy rdzawobrazowej (Bellmann 2009). Owady przelatują z głośnym brzęczeniem.

Nęk świerszczojad zamieszkuje okolice bardzo ciepłe, silnie nagrzane wydmy, piaszczyste murawy i ubogie pastwiska porośnięte niską roślinnością, tereny poligonowe, skraje borów sosnowych. Osobniki dorosłe są melitofagami, żerują najchętniej na kwiatach macierzanki. Na Mazurach wszystkie żerujące osobniki (łącznie kilkadziesiąt obserwacji) notowano na kwiatach macierzanki. Samice polują na larwy i postacie dorosłe prostoskrzydłych długoczułkowych. W Niemczech stwierdzono, że jego ulubioną zdobyczą jest, między innymi długoskrzydłak sierposz *Phaneroptera falcata* i łączyn brodawnik *Decticus verrucivorus*. Sparalizowane ofiary stanowiące pokarm larw lokowane są w komorach lęgowych w liczbie od trzech do pięciu sztuk w jednej komorze (Witt 1998, Bellmann 2009).

Zasięg występowania nęka świerszczojada obejmuje rozległy obszar od Afryki Północnej, przez Europę, Azję Zachodnią i Centralną po Chiny i Mongolię. Na kontynencie europejskim najliczniej spotykany jest na południu kontynentu, zwłaszcza w krajach śródziemnomorskich. W Europie Środkowej jest to gatunek rzadki. Najbardziej na północ podawany był z Danii (Barbier i Devalez 2008 za Lomholdtem) oraz należącej do Szwecji wyspy Gotlandia (Witt 1998). W roku 1995, po długiej nieobecności (gdy zanikł w początkach lat 60. XX w.), wykryto ten gatunek w Niemczech, w Badenii-Wirtembergii (Schmid-Egger 1996), a w kolejnych latach przybywało nowych stanowisk. W roku 2008 nęk świerszczojad w Niemczech znany był już w dziewięciu krajach związkowych, a granica występowania znacznie przesunęła się na północ. Ekspansję tego gatunku obserwowano również w innych krajach. We Francji postępowała ona wzdłuż północnego wybrzeża i kanału La Manche w kierunku wschodnim, w roku 2001 takson ten wykryto w Luxemburgu, a w roku 2007 w Belgii (Barbier i Devalez 2008). W Czechach nęk świerszczojad został stwierdzony po ok. 40 letniej nieobecności w roku 2004 (Barbier i Devalez 2008 za Straka *et al.*), a jeszcze wcześniej błonkówkę tę wykryto także na wschód od granic Polski na Litwie (Budrys 2001).

Nowe stanowiska nęka świerszczojada na Pojezierzu Mazurskim są dowodem na postępującą ekspansję tej ciepłolubnej błonkówki w północno-wschodniej części Polski, a funkcjonowanie dużej kolonii na zachodnim skraju Równiny Mazurskiej (stanowisko k. wsi Szuć) świadczy o tym, że jest to ekspansja skuteczna.

Autorzy serdecznie dziękują pani Agnieszce Soszyńskiej-Maj za cenne uwagi do pierwotnego tekstu niniejszego doniesienia.

Literatura

- Barbier Y., Devalez J. 2008. *Sphex funerarius* Gussakovskij nouveau pour la Belgique (Hymenoptera, Sphecidae). *Osmia*, 2: 5-6.
- Bellmann H. 2011. Błonkówki. *Pszczoly, osy i mrówki Europy Środkowej*. Multic Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Budrys E. 2001. *Five new for Lithuanian fauna species of Sphecidae and Crabronidae* (Hymenoptera, Apoidea). *Acta Zoologica Lituanica*, 11: 388-390.
- Olszewski P., Wiśniowski B., Pawlikowski T., Szpila K. 2013. *Nowe dane o niektórych rzadkich żądłówkach w Polsce (Hymenoptera: Aculeta)*. *Wiad. Entomol.*, 32, 2: 127-138. Poznań.
- Schmid-Egger C. 1996. *Neue oder bemerkenswerte suedwestdeutsche Stechimmen – funde*. *Bembix*, 7: 18-20.
- Skibińska E. 2004. *Żądłówki (Aculeta)* W: Bogdanowicz W: Chudzicka E., Pilipiuk J., Skibińska E. (red.). *Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków*. Tom 1. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 337-362.
- Witt R. 1998. *Wespen – beobachten, bestimmen*. Naturbuch Verlag. Augsburg, ss. 360.

Adres autorów:

Marian Szymkiewicz, Elżbieta Szymkiewicz, Muzeum Przyrody w Olsztynie, (Oddział Muzeum Warmii i Mazur), ul. Metalowa 8, 10-603 Olsztyn, e-mail: marian.szymkiewicz@wp.pl

SITES OF *SPHEX FUNERARIUS* (GUSSAKOWSKIJ 1934) (HYMENOPTERA: SPHECIDAE) ON THE MAZURIAN LAKELAND

Summary

In 2011-2012, tree sites of the *Sphex funerarius* Gussakovskij 1934, a thermophilous hymenopteran rare in Poland and Central Europe, were found in the Mazurian Lakeland. This is a new species to the Mazurian Lakeland. All the sites were discovered in southern part of the mesoregion Mazurian Plain, where these hymenopterans occurred in warm and dry habitats typical of this taxon. Of the three sites, two supported breeding colonies. All feeding adult individuals were observed on flowers of the wild thyme *Thymus serpyllum* L. The Mazurian sites of this species provide evidence that it is progressively expanding in Poland, and effectively occupying north-eastern part of the country.

Key words: *Sphex funerarius*, Mazurian Lakeland, new sites.

Fot. 7. Siedlisko nęka świerszczojada *Sphex funerarius*, m. Szuć, 10.07.2014 (Fot. M. Szymkiewicz)
Photo 7. Habitat of *Sphex funerarius*, locality of Szuć, 10.07.2014 (Photo M. Szymkiewicz)

Fot. 8. Nęka świerszczojad *Sphex funerarius*, samica, Poligon Orzysz, 16.07.2011 (Fot. M. Szymkiewicz)
Photo 8. A female of *Sphex funerarius*, range Orzysz, 16.07.2011 (Photo M. Szymkiewicz)